

La joventut en l'anarquisme (1868-1910)

Albert Esteruelas Teixidó i Javier Ventura Blanco

Universitat de Barcelona

En aquest treball estudiarem la joventut en el moviment anarquista, des de la fundació de la Secció Espanyola de la Internacional, el 1868, fins a la fundació de la Confederació Nacional de Treballadors (CNT), el 1910. Sembla evident, per diverses raons que anirem posant de manifest, que la feina ha de ser complicada i exploratòria, especialment per l'escassetat d'estudis sobre l'anarquisme en general, i específicament per la minsa, si no nul·la, referència a la joventut que s'hi fa.¹ D'entrada cal tenir present que el moviment anarquista, en si mateix, és una ideologia que, des d'una perspectiva contemporània, comparteix moltes característiques amb la joventut.

Ens trobem amb tres dificultats: en primer lloc, atesa l'heterogeneïtat de l'anarquisme, la dificultat de fixar la ideologia que estem estudiant; en segon lloc, una altra de més específica sobre les característiques dels joves que es declararen anarquistes; i, finalment, la qüestió sobre allò que significa ser jove a l'últim terç del segle XIX.

Malgrat tot, assistirem a un reconeixement de la joventut com a quelcom d'específic, com a període vital diferent de l'adulesa i de la infantesa, si bé al·ludida en comptades ocasions; defensarem que Catalunya presenta unes especificitats en

1. No es tracta exclusivament de les referències que es fan a la joventut, sinó de la concepció de la joventut que destil·len. Destaquem l'obra de Kropotkin de 1885 *A los jóvenes*. Òbviament, és una obra no catalana la importància de la qual rau en el fet mateix d'haver estat escrita, ja que obres d'aquest tipus indiquen que la joventut té una idiosincrasia pròpia i que cal dirigir-s'hi específicament. Una altra qüestió és per què es dona aquest discurs diferenciat.

la construcció de la joventut respecte al procés europeu degudes a la influència del moviment anarquista i al perill que representa per a les estructures socials; i, per acabar, apuntarem que el concepte actual de joventut està en part mediatitzat per aquests processos.

Educar-se al segle XIX o les dificultats d'existència de la joventut

Evidentment, al segle XIX l'educació familiar, en primer lloc, i l'educació no formal, més tard, si potser no era més important i determinant que en la societat actual, és innegable que es desenvolupava seguint una tradició i aportava més homogeneïtat i uniformitat social que no avui. Amb uns nivells molt baixos d'escolarització, el món familiar era l'encarregat de transmetre la idea de persona des dels anys més plàstics de la infantesa. Molt sovint, allò que hom havia d'esdevenir es reflectia en la dita *ésser un home de bé* i que, a la Catalunya dinovena, especialment per la influència que la industrialització exercí, també adoptaria la forma *ésser un home de profit*. Aquest model de l'educació familiar, en el món rural, representava un clar patrimoni de continuació d'una tradició social i educativa que passava de pares a fills, amarada de les característiques que han arribat a nosaltres en forma de tòpics: treball, constància i economia. L'exigència d'una vida rural, de treball de sol a sol, feia que l'educació del caràcter de la persona, i la imprescindible disciplina que s'havia d'adquirir, deixés poc espai per al canvi i la innovació personal, i menys encara per a la rebel·lia d'una joventut que estimem inexistent com a ens independent del conjunt social.

Des d'aquest punt de vista, no més satisfactòria ni gaire diferent era la vida a les ciutats. Amb unes condicions higièniques pèssimes, les dificultats per mantenir la salut resultaven evidents, com també ho eren les de la simple subsistència: tampoc a les ciutats la vida quotidiana incitava els obrers del capitalisme incipient a dedicar-se a altres tasques que el descans i la continuació de la tradició.

Habituat des de la infantesa a la feina del camp o de la fàbrica, els nens passaven a l'adulesa sense etapes intermèdies remarcables. Això, però, no s'ha d'entendre com a pura inexistència: òbviament els joves han existit sempre en totes les cultures i societats. La història de les civilitzacions mostra clarament aquesta existència juvenil, si més no en un sentit biològic. Altra qüestió és, no obstant això, l'aparició de la joventut com a quelcom diferenciat i específic. I és en aquest precís sentit que cal afirmar que al segle XIX, fora dels grups de resistència cultural o social, era molt difícil de ser *específicament jove*. Especialment en el món burgès, però també en el proletari amb certa manca de consciència, tot estava pensat per controlar les tendències deslligades, és a dir, les conductes que diferien del que era

consuetudinari. En la societat europea burgesa d'abans de la Primera Guerra Mundial, l'uniformisme ho impregnà tot: ara bé, per diverses raons i circumstàncies la situació a la Catalunya d'abans del 1914 fou ben diferent.

Efectivament, el medi urbà català entrà en una situació altament inestable, poc confortable per als obrers, en el sentit material real, i psicològicament no més tranquil·litzadora per a les classes benestants. La creació de la Secció Espanyola de la Internacional Obrera (1868), juntament amb el període terrorista, que fou bàsicament juvenil, així com, més tard, el trasbals psicològic que comportà la Setmana Tràgica (1909), sotrac importantíssim per a les consciències, manifestà un cert fracàs del liberalisme en matèria educativa. D'aquesta manera, la qüestió social adquirí una importància sense precedents i provocà una constant inquietud en les consciències que donà lloc a tot un programa de reformes.²

En aquest sentit, cal remarcar que el moviment llibertari provocà a Catalunya similars condicions i efectes que la primera gran guerra generà a pràcticament tot Europa: una nova mentalitat i una nova consciència seguida d'un refinament dels mecanismes de control per part de l'Estat. En aquest marc social, el noucentisme (1906) encetà un nou projecte d'escola pública, activa i social, en un intent d'abandonar la filosofia subjacent a la Renaixença, idees antigues que no havien donat els resultats esperats. Amb la guerra del 1914, les consciències europees despertaren de la seva letargia, posant de manifest els inicis d'un fracàs de l'educació, i especialment de la metodologia pedagògica; aleshores es començà a pensar la possibilitat d'un altre món més enllà de les autoritats i del pensament oficial. De manera similar, a Catalunya el noucentisme recuperà una tradició que, dit sigui ara, no havia acabat de desaparèixer. En aquesta conjuntura, sembla evident que la Primera Guerra Mundial, en allò referent a l'educació i tocant a Catalunya, més que provocar pessimisme representà un impuls i una motivació per a la institucionalització de l'Escola Nova.³

L'anarquisme com una ideologia jove

Si comprendre la ideologia anarquista presenta nombroses dificultats, l'estudi de la joventut en el moviment llibertari de finals del segle XIX resulta encara més

2. És a dir, tot un seguit de mesures terapèutiques, en terminologia de Pere Gabriel (1994). "Terapèutica i prevenció de la qüestió obrera". Dins: DIVERSOS AUTORS. *Naturalisme, positivisme i catalanisme, 1860-1890*. Barcelona: Edicions 62, p. 157-161.

3. Vegeu GONZÁLEZ-AGAPITO, Josep (1992). "Pròleg". Dins *L'Escola Nova Catalana 1900-1939. Objectius, constants i problemàtica*. Vic: Eumo Editorial.

complicat. Com a filosofia de l'acció, el moviment es fa realitat en una forma de viure que, des d'un punt de vista contemporani, presenta característiques juveníloles; és per aquesta raó, cosa paradoxal, que l'anarquisme no deixà gaire espai a l'existència dels joves en tant que grup específic dintre del conjunt social i amb unes característiques determinades. Si, en els inicis, moltes de les nocions i diferenciacions aplicades actualment a la joventut són compartides per anarquistes de qualsevol edat, restant espai, així, a la conceptualització dels joves, és indubtable que en el moviment àcrata existeix una concepció de la joventut com a quelcom específic.⁴

En efecte, l'anarquisme és un pensament en si mateix jove, per vigorós, per contracultural, per contrasocial i per optimista. Com a moviment que es caracteritza pel seu romanticisme, hi predomina l'emoció, el sentiment, la inspiració i la creença en la possibilitat de fer realitat qualsevol idea. Si no oblidem que l'optimisme és una característica que impregna tot el segle XIX i bona part del XX, si constatem la presència de l'idealisme en la proposta llibertària, no resulta estrany que àcrates de totes les edats romanguin fidels a *la Idea* durant tota la seva vida.

En definitiva, sobta la gran quantitat de joves anarquistes en cites fundacionals i llocs de responsabilitat. D'aquesta manera reconeixem que la participació dels joves àcrates en els moviments socials és molt anterior a la fundació de les pròpies seccions juvenils, entre d'altres raons per la coneguda negativa de molts militants a realitzar una divisió generacional.⁵ Negativa que cal cercar en les arrels romàniques primigènies de la ideologia ja que, com sabem, si d'una banda és cert que els romàntics donaven un sentit especial a la joventut, de l'altra sempre l'emmarcaren en el conjunt dels altres períodes de la vida.

4. Respecte a això, trascrivim la narració del retrobament entre García Viñas i Anselmo Lorenzo: "Hallé a mi amigo y compañero García Viñas. Nuestro primer saludo fue ceremonioso y desconfiado: internacionales entusiastas en el Congreso de Barcelona y una temporada en Madrid, no sabíamos en aquel momento a qué lado se hallaba el compañero cuya mano estrechábamos en la división surgida en la unidad internacional. Por fortuna éramos jóvenes, sinceros y con mucha vida por delante, y la amistad juvenil triunfó por completo, impulsándonos a confundirnos en estrecho abrazo." LORENZO ASPERILLA, Anselmo, (1974). *El proletariado militante. Memorias de un internacional*. Madrid: Alianza Editorial, p. 335.

5. "De fet, la incorporació de joves a l'anacosindicalisme s'anticipà tants anys a la creació de les mateixes Joventuts Llibertàries de Catalunya, que aquest fet és una de les raons més poderoses per explicar la resistència tradicionalment manifestada pels anarconsindicalistes davant la possibilitat d'una organització a part i específica per als joves". TAVERA, Susana, (1987). "Escola de rebel·lia. La joventut i l'anarco-sindicalisme". Dins UCÉLAY DA CAL, E. (dir.). *La joventut a Catalunya al segle XX. Materials per a una història*. I. Barcelona: Diputació de Barcelona, p. 141. D'altra banda, la divisió entre joves i vells fou un motiu permanent de debat entre els llibertaris com indicà PEIRATS, José, (1971). *La CNT en la revolución española*. París, p. 89.

Una nota sobre l'abast d'aquest idealisme com a característica de qualsevol edat, la trobem en els fets que es produeixen arran de la detenció i posterior afusellament de Francesc Ferrer i Guàrdia (1909) després dels incidents de la Setmana Tràgica. Efectivament, part de la seva família i de la del més important traductor de l'Escola Moderna, Anselmo Lorenzo Asperilla, fou desterrada a Alcanyís. L'autor de *El Banquete de la vida*, que aleshores tenia seixanta-nou anys, aprofità l'avinentsa per organitzar un "familisteri", és a dir, una comuna a l'estil dels falansteris fourieristes. Potser fou un somni juvenívol que prenia realitat perquè Lorenzo havia llegit les obres de Carles Fourier en la seva joventut.⁶ Fou una manera de mostrar l'adhesió a unes idees més enllà de les persecucions polítiques i policiaques, però també fou una manera d'indicar que l'optimisme i l'utopisme no eren una característica exclusiva de la joventut, alhora que s'indicava que no necessàriament a l'adulthood li corresponia el possibilisme.

En efecte, l'optimisme pedagògic i social, l'utopisme (com a mínim fins a l'octubre de 1917, amb la revolució soviètica, rebuda entusiàsticament pels anarquistes) van apropar les generacions a una nova manera de viure i entendre la joventut, però també a una nova manera de ser adult.⁷ Certament, l'utopisme restà a les mans dels nuclis joves. Així, foren els joves metges Joan Rovira i Pere Montaldo els qui participaren en l'aventura cabetiana als Estats Units, amb el frustrat intent de crear Icàries sense propietat privada, com també va fer un altre metge, Francesc Suñer i Capdevila. El comunisme cabetià tingué una remarcable presència a Catalunya, on encara se'n pot resseguir el rastre.⁸ I és indubtable que l'anarquisme,

6. Carles Fourier publica a Barcelona el 1841, precisament l'any que neix Anselmo Lorenzo, *Fourier o sea Explanación del sistema societario, apología de una nueva sociedad comunitaria*. Un falansteri era una mena de palau habitat per una falange industrial de dues mil ànimes i mil forasters.

7. "L'utopisme va tenir un reflex també a la literatura anarquista, malgrat que l'única peça publicada a la Catalunya de la segona meitat del segle XIX que pugui passar per novel·la utòpica és *La Nueva Utopia* (Sevilla, agost de 1889), que va aparèixer el 1890, dins el Segundo Certamen Socialista, i obra de l'enginyer anarquista gallec Ricardo Mella", com ha remarcat TERMES ARDÈVOL, Josep, (2000). "Literatura utòpica a Catalunya". Dins: TERMES ARDÈVOL, Josep (ed.). *Històries de la Catalunya treballadora*. Barcelona: Empúries, p. 51-61. Lògicament, s'apreciaven també les obres de Wells i Verne, i la producció educativa pròpia com *Les aventures de Nono*, de Grave, o *Sembrando flores*, de Federico Urales.

8. "L'èxit del comunisme cabetià i de la seva Icària han deixat un record urbà a Barcelona: la Icària del Poblenou. Diversos autors antics ho esmentaren, com Víctor Balaguer a *Guia-cicerone de Barcelona a Granollers*, de 1857: "Más que por el Taulat, es conocido este barrio por Pueblo Nuevo, y aún muchos lo llaman Icària. Su origen es moderno, de pocos años. Antes eran tres o cuatro casas esparcidas, pero en pocos años fueron construyéndose edificios unos tras otros, y como esto sucedía en la época en que el famoso Cabet volvía locos a muchos jóvenes con sus planes icarianos, coincidiendo la fundación de este pueblo nuevo con la marcha de algunos jóvenes barceloneses que quisieron ir a la expedición de Cabet, de aquí el nombre de Icària que se le dio

com una proposta utòpica, tingué una atracció enorme sobre una part de la població dinovena, i és obvi que avui se'n pot trobar el rastre en una part de la cultura juvenil.⁹

L'anarquisme, doncs, es presenta caracteritzat per la rebel·lia, la passió i la força, l'idealisme i l'utopisme, característiques que s'adscriuen ara a un període juvenil de la vida però que aleshores foren simplement característiques lligades a creences concretes.

Que l'anarquisme és, i fou, una ideologia jove, també ve avalat per l'èxit de les extravagàncies i esoterismes, el naturisme, el vegetarianisme, l'esperantisme i, malgrat que minoritari, però d'una influència notòria, el misticisme de Tolstoi.¹⁰ En el mateix sentit parlava Da Cal de les fàcils analogies entre la joventut i el sufragisme, el feminisme o l'aparició de les polítiques de les minories sexuals.¹¹ Aquestes tendències, que a Europa sorgeixen en la postguerra, conegueren en la Catalunya del segle XIX i principis del XX, i sobretot entre el moviment anarquista, una expansió inusitada. Aquestes raons semblen, doncs, apuntar l'anarquisme com l'instaurador d'una manera de ser jove-adult i adult-jove, integrant les que hom podria anomenar "virtuts juvenils" com a components importants de l'adultesa.¹²

En aquest sentit, podem afirmar que en la gènesi contemporània de la joventut es produeixen dos processos paral·lels i diferenciats entre la joventut burgesa i aristocràtica, d'una banda, i la joventut obrera, d'una altra. Dues tendències que tindran moments històrics diferenciats: els processos culturals i psicològics a què donà lloc la Primera Guerra Mundial, que representà el trencament juvenil amb el món burgès; i l'impuls del proletariat, que aportà els elements necessaris de consciència que feren possible el sorgiment de la joventut en els mitjans populars.

---

y por el cual durante todos estos años ha sido conocido vulgarmente." Citat per TERMES ARDEVOL, Josep, (2000). *Op. cit.*, p. 55.

9. "Es tracta, al contrari, d'una atracció real, documentada des del temps de la Primera Internacional a les memòries i biografies de nombrosos "proletaris militants" de dintre i fora d'Espanya." TAVERA, Susana, (1987). *Op. cit.*, pàg 140. Citat a ALBA, V. (1979). *Historia Social de la Juventud*. Barcelona: p. 149, també Anselmo LORENZO. *Op. cit.*, p. 141-143.

10. Malgrat que falten treballs sobre la influència de Tolstoi a Catalunya, cal destacar les paraules de Luzuriaga quan es refereix al naixement de l'Escola Nova: "(...) como todo movimiento espiritual, éste tiene sus precursores e inspiradores inmediatos fuera de la pedagogía, y entre ellos hay que contar a Nietzsche y Tolstoi, Stanley Hall y William James, Dilthey y Bergson..."

11. UCELAY DA CAL, E. (1987). "Què és la joventut?". Dins: UCELAY DA CAL, Enric (ed.). *La joventut...*, p. 17.

12. Ni que sigui a tall anecdòtic, cal esmentar que Anselmo Lorenzo era conegut com "el viejo-joven", qualificatiu que va pressuposar clarament que tant una categoria com l'altra estaven aleshores ja prou definides ja que, en cas contrari, aquest qualificatiu no tindria cap sentit social.

En el sentit esmentat, convé subratllar el caire juvenívol d'una gran part dels mestres protagonistes de l'educació nova, fet que cal interpretar a la llum del que representà la renovació pedagògica a casa nostra, clarament vinculada a la construcció harmònica de la societat i, en conseqüència, indefugiblement lligada a la problemàtica generada pel radicalisme proletari.

Contràriament a la situació actual, on, almenys fins ara, la joventut no sol ocupar càrrecs de responsabilitat, en la fundació de la Secció Espanyola de la Internacional el 1868 trobem membres fundacionals joves. Fanelli va crear un nucli de l'AIT a Madrid (Anselmo Lorenzo, els germans Mora i González Morago) i un altre a Barcelona (Farga i Pellicer, Gaspar Sentiñón, García Viñas, Trinidad Soriano i J.L. Pellicer...). Sabem que aleshores Anselmo Lorenzo tenia 27 anys i que era, en un sentit objectiu, jove, com ell mateix reconeix en la seva obra *El Proletariado militante*. Aquesta confiança i empena juvenil vindrà corroborada, mesos després de l'estada de Fanelli, quan el nucli internacionalista català va poder enviar ja una delegació al Congrés de Basilea (el quart de la Internacional), formada per Rafael Farga i el metge Gaspar Sentiñón. Com aquest exemple en podríem trobar molts més en la història del moviment anarquista.

D'altra banda, Tavera va indicar, a partir d'un estudi de Maitron sobre l'anarquisme francès, la gran presència de joves en el moviment (un 65,1%), alhora que remarcava l'evolució que es produí entre anarquistes conservadors i àcrates radicals; els primers, curiosament i majoritàriament adults; els segons, a part de ser més joves, també foren més radicals. No obstant això, aquest fet, malgrat que resulti natural, resta lluny de ser necessari si ens fixem en altres èpoques històriques o en altres cultures. Cal veure en l'oposició moderat-adult *versus* radical-jove un signe d'evolució dels temps que veurem néixer en el context europeu no pas abans de la guerra del 1914.

Ser jove abans d'ara

Si en el context europeu, i pel que fa al món burgès, podem establir una frontera entre els joves d'abans i els de després de la Primera Guerra Mundial, el cas és que en el context català i obrer, com ja hem anunciat, és diferent. El nou jovent europeu sorgit de la postguerra es caracteritzarà per la crisi d'autoritat i per la descreença, mentre que la joventut anarquista representarà, abans de la crisi bèl·lica, el sector conscient en un món burgès d'inconsciència i comoditat. Aquells joves, i adults i vells, convingueren amb la seva crítica ferotge de la societat que el món on vivien no solament no era el millor dels mons possibles sinó que ni tan sols tenia un parentiu amb la societat futura que albiraven i creien messiànicament ne-

cessària. L'anarquisme, per la seva força, per la seva presència i per la seva propaganda, possibilità l'extensió de la idea de la imperfectibilitat social: és en aquest context precisament on es produirà la institucionalització de l'Escola Nova i el projecte noucentista.

Aquesta és, en definitiva, una mostra més que els camins de la joventut europea i catalana no són exactament iguals, com era de preveure. La situació espanyola, amb la forta embranzida anarquista, sempre disposada a denunciar, creà les circumstàncies propícies perquè alguns prenguessin consciència que el món en què vivíem, malgrat la proclama de Leibnitz, era molt perfectible o perquè d'altres pensessin que calia començar de bell nou. Una societat que constantment està sotmesa a la crítica ferotge i mordaç del moviment obrer, que publica constantment periòdics i doctrina sobre la possibilitat d'un món millor, una societat de *Sembrando flores* i de *Les aventures de Nono*, crea consciència que la vida social no marxa com hauria de marxar. A Catalunya, el millor dels mons possibles està per arribar. La Primera Guerra, a Catalunya, no crea decepció, sinó que constata allò que ja sabíem.

Malgrat la dificultat d'establir dates, és probable que la malfiança catalana comenci pels volts de 1869, després de les inicials il·lusions de la revolució de setembre (1868), i s'afermi amb l'aldarull contra les quintes que tingué lloc a Barcelona l'abril de 1870 (protagonitzat pels obrers), esdeveniments que, d'una banda, duran paradoxalment al tancament d'escoles i, de l'altra, crearan un ambient favorable a la difusió dels postulats apolítics, ja que els elements dirigents dels sindicats barcelonins van entrar en un procés de descreença en les mesures polítiques com una eina de millora de les condicions del proletariat.

Evidentment, la crisi sobre el món anà lligada a una creença en la capacitat del proletariat per canviar el món: "(...) Aleshores, l'estratègia de la vaga general com a fenomen que havia d'aconduir a la revolució substiuieix el reformisme social —tan car als federals— en el si de l'obrerisme. Pensen en la revolució i la desitgen, estan convençuts que la Revolució mundial és possible perquè arreu tothom la necessita, i creuen, a més, que tots els treballadors del món estan en condicions de posar-la en marxa, sense adornar-se que les conjuntures són molt diverses aquí i allà."¹³

La relació entre el moviment ordenador del noucentisme i el moviment obrer apareix com una de les causes del sorgiment contemporani de la joventut. El cert és que, fins a l'endegament del moviment (oficialment el 1906), els reformistes noucentistes no comptaran amb la joventut en els seus plans de progrés. Una iniciativa, la de la política que s'adreça a la joventut, que es generalitzarà a Europa a

13. TERMES ARDÈVOL, Josep, (2000c). "Reflexions historiogràfiques a l'entorn del conflicte social a la Catalunya contemporània". Dins: TERMES ARDÈVOL, Josep (ed.). *Op. cit.*, p. 20.

partir dels moviments feixistes i, per reacció, en els moviments d'ideologia contrària.¹⁴ En efecte, segons Ucelay Da Cal, "(...)la idea, però, que una política de futur havia d'ésser una "política jove", que els joves *com a sector especial de la societat tenien una situació privilegiada per amillarar la marxa equivocada de la civilització industrial o burgesa*, neix clarament amb la primera guerra mundial, per molt que com a plantejament estigués a l'aire des de feia almenys trenta anys".¹⁵

Dit això, cal preguntar-se quin tipus de política endegà Enric Prat de la Riba, d'una banda, i, de l'altra, quin paper tingué la inestabilitat social en la construcció del concepte de joventut posteriorment al 1910. En altres paraules, cal preguntar-se si a Catalunya aquesta política jove actuà de contrapès de la gran influència social de l'anarquisme (del lliurepensament, de la maçoneria, etc.) i, per influència de la denúncia i l'educació proletària, aquesta política oficial també es plasmà bàsicament com una política educativa. Les relacions entre problemàtica social i gènesi de la joventut semblen establir-se clarament. No debades, aquesta politització de la joventut, si hem de creure Da Cal (p. 25), serví per ampliar l'intervencionisme estatal i, en conseqüència, representà un altre tipus de plantejament de la lluita contra la subversió, en aquest cas a partir de la generació de més control social i que en l'actualitat entenem com a Estat del benestar.¹⁶ En definitiva, la qüestió social, la crítica socialista i l'optimisme podrien estar a l'arrel de la gènesi conceptual de la joventut.

Una nova joventut en el marc naturalista

L'existència de la joventut, l'origen del concepte, també està íntimament lligat a la influència darwiniana en la societat, com és lògic en un segle marcadament naturalista. Efectivament, Darwin vingué a mostrar que el món és dinàmic, i no pas estàtic, i que els éssers vius es transformen i, en conseqüència, les persones també evolucionen en els seus estats vitals.¹⁷ Si tenim present que és a finals de

14. UCELAY DA CAL, E. (1987). *Op. cit.*, nota 21 de la p. 169. Aquest autor centra l'apel·lació reformista a la joventut el 1914; òbviament, a Catalunya la situació fou anterior.

15. UCELAY DA CAL, E. (1987). *Op. cit.*, p. 23.

16. UCELAY DA CAL, E. (1987). *Op. cit.*, p. 25.

17. *L'origen de les espècies per mitjà de la selecció natural* s'havia publicat el 1859, *The Descent of Man* el 1871, i la difusió a l'Estat es produirà durant el sexenni revolucionari. La primera traducció apareixerà a Barcelona el 1876, cinc anys després de l'aparició de l'original i amb el títol *La descendència de l'home*, publicada per l'impremta Renaixença, probablement traduïda per Joaquim Maria Bartrina (vegeu Diego NUÑEZ, p. 26). Sobre les primeres traduccions de l'obra de Darwin, vegeu ZABAIDEAS COA, A. (1968). "El primer traductor de Charles R. Darwin en España". *Filología moderna*, VIII, 269.

segle quan es tradueixen i es difonen les obres naturalistes alemanyes, especialment Ludwig Büchner¹⁸ i Ernst Haeckel,¹⁹ no és d'estranyar que s'hagi insinuat que el naixement de la joventut com a quelcom d'específic i actiu es produeixi al tombant de segle.²⁰

Amb la cosmovisió inaugurada per Darwin, els joves comencen a mostrar-se com a quelcom que existeix i com a quelcom diferenciat. Però és important remarcar que el procés de subjectivació de la joventut es produeix a partir de les seves característiques diferencials; és a dir, primer s'observen i es reconeixen unes determinades formes de desenvolupament a partir de les quals es construeix el concepte joventut, i no a l'inrevés. Per tant, el concepte joventut es relaciona epistemològicament amb la fisiologia, la biologia i la medicina, sense oblidar un lligam íntim amb les conseqüències generades pel procés industrial.

En certa manera, el concepte de joventut es construeix com a fase de trànsit i en uns moments de crisi. És a partir d'una determinada moral del cos en la qual el treball ocupa un lloc preeminent on trobem una nova forma de ser jove. Aquest procés queda exemplificat amb la frase que presidia el Col·legi de Sant Jordi de Flos i Calcat: "Qui de jove no treballa, de gran dorm a la palla." El concepte de treball, lligat amb la formació humana necessària, de tradició pestalozziana, passarà a ser el centre de l'educació. Com sabem, en l'àmbit obrer el concepte de treball reeixirà en la proposta "d'educació integral"; entre les classes populars com una forma d'ètica econòmica i, finalment, en el moviment noucentista com un equilibri entre el joc i el treball, amb una proposta d'Eugeni d'Ors recollida de la *Bildung* goethiana.

18. Convé esmentar que fou un internacionalista i metge com Gaspar Sentiñón qui traduí *Ciencia y Naturaleza. Ensayos de Filosofía y de Ciencia Natural* (Málaga, 1873) de Büchner i publicà *El cólera y su tratamiento* (Barcelona, 1883). Alguns anys abans, Pompeu Gener havia publicat *La teoría darwiniana* de Büchner (1871), llibre que segurament fou la primera traducció d'una obra relacionada amb l'evolucionisme darwinianà.

19. HAECKEL, E. (1878-79). *Historia de la creación natural o doctrina científica de la evolución*. Madrid: Tipogràfica de J. C. Conde; (1887) *Morfología general de los organismos*. Barcelona: Barris i Cía; (1903) *Los enigmas del Universo*. València: Ed. Sempere. És evident l'interès que mostra el nostre país ja que aquestes traduccions foren molt matineres. Conrad VILANOU (2000) ("La Pedagogia al deixant del segle XX". *Temps d'Educació*, 24, p. 25) xifra en la convergència entre l'evolucionisme i la biologia el naixement de la preocupació paidològica i, amb aquesta, l'aparició de la psicopedagogia, ja que va ser en aquest espai de confluència on va generar-se una concepció evolutiva, i no estàtica, de la personalitat. NUÑEZ, Diego, (1977). *El darwinismo en España*. Madrid: Castalia, també havia tractat aquest tema en la seva tesi doctoral "La mentalidad positiva en España" publicada després com a NUÑEZ RUIZ, Diego, (1975). *La mentalidad positiva en España: desarrollo y crisis*. Madrid: Túcar Ediciones. Altres obres sobre la temàtica de referència obligada: VIVES i TALLAVERA, A. (1987). "Positivisme i evolucionisme a Catalunya". Tesi de llicenciatura inèdita. Universitat de Barcelona; GLICK, T. F. (1982). *Darwin en España*. Barcelona: Península.

20. Vegeu UCELAY DA CAL, E. (1987). *Op. cit.*, p. 19.

La joventut, doncs, es caracteritzaria com el moment de la vida en el qual hom s'assegura el necessari per afrontar el període inexorable de la vida no laboral. Efectivament, ara el cicle vital es distribueix en un període en què es pot treballar i un altre en el qual no és possible atènyer-nos a la força laboral, és a dir, a les possibilitats laborals del cos. La joventut quedarà lligada a les funcions corporals que permeten una força laboral, especialment en uns moments històrics en què la feina, al camp i a la fàbrica, és molt dura. Jove és qui pot treballar i, en tant que el treball és excel·lència, el jove anirà ocupant un lloc social en el qual se li reconeix una màxima virtut. I és en aquest punt on entenem que es produeix el procés d'idealització dels joves, és a dir, en relació amb la moral dels cossos.

També, com ja hem indicat, el fenomen de la urbanització i la industrialització representà clarament un impuls a l'aparició de la joventut a partir de la funció fisiològica. Si en una economia rural allò que es valora és l'experiència viscuda i el saber acumulat pels anys de relació amb el món, la nova societat eixida de la revolució industrial esborrarà, a poc a poc i progressivament, la importància d'aquesta experiència en la relació laboral. El segle XIX és el segle de l'economia, de la nova economia liberal, del capitalisme, les conseqüències del qual es materialitzaran en una moral, en un procés de socialització i, també, en una relació amb la joventut. Ara el que es valorarà serà "l'adaptabilitat a la feina"²¹ i la capacitat de producció. La joventut, doncs, neix en el procés de trànsit i canvi moral: de valorar l'experiència laboral es passarà a valorar la força física, seguint un procés similar al que provocà un canvi i trànsit d'una medicina urbana a una medicina de la força laboral.

La valoració de l'experiència en la vida suposa un trencament important també en el seu aspecte social i en relació amb el món proletari idealista i romàntic. Com ha posat de manifest Tavera, les diferències observables en el si de la militància proletària internacionalista es deuen a l'experiència viscuda en el seu procés de presa de consciència i de participació, aspecte que òbviament no dependrà exclusivament de l'edat cronològica.²² L'experiència social dels vells és experiència del món criticable, injust, denunciabile i, en conseqüència, és una experiència de qui ha viscut un món que transmet educativament esoterismes, mentides, privilegis i atavismes inservibles en una nova i inevitable societat. Cal buscar, doncs, l'experiència que de la societat justa té el proletariat conscient. Experiència, doncs, utòpica, idealista, fantàstica, futura. Experiència assolible ara per qualsevol jove, intemporal i lligada, ja no exclusivament, al concepte passiu de "pas del temps" sinó al d'activitat sobre les idees, sobre la formació i el somni alhora.

21. UCELAY DA CAL, E. (1987). *Op. cit.*, p. 21.

22. Concretament, diu TAVERA, Susana (1987). *Op. cit.*, p. 28: "... si la joventut va manifestar certs trets diferenciadors en la seva militància, aquests van respondre, més que a l'edat, a les diferents experiències històriques que aquesta militància comportava."

El sorgiment diferenciat de la joventut, definit en la moral dels cossos, també està molt relacionat amb el moviment higienista i de millora de la salut i, en conseqüència, amb la medicina urbana. Curiosament, la joventut segueix el mateix procés que Foucault atribueix a la medicina social, en tant que la seva existència implica la diversitat; és a dir, el seu naixement està clarament relacionat amb la millora de l'esperança de vida.²³ La joventut apareix, curiosament, en uns moments en què es redueix la seva proporció demogràfica dins la societat: "(...) cal observar, doncs, que l'aparició de la "joventut" com a sector social es produeix, per exemple a Gran Bretanya o Alemanya, a finals del segle XIX, quan es comença a *reduir* la proporció exagerada de joves en la societat. És aleshores que comencen a aparèixer els *Wandervögel* i altres excursionismes sistematitzats, és en aquest instant en el qual la majoria dels sistemes d'educació general bàsica a Europa ja porten en funcionament una dècada o més; també és aleshores que els serveis socials es comencen a preocupar de donar "resposta organitzada a la delinqüència juvenil..."²⁴ Com el mateix autor indica, els primers còmics apareixen en aquest final de segle: *The Yellow Kid* (1896) i *The Katzenjammer Kids* (1897).

En última instància, pel dit fins ara, veiem clarament que basar-se en les estadístiques sobre l'esperança de vida no és una dada excessivament significativa sinó més aviat enganyosa. Atenent les dades conegudes d'Ildefons Cerdà pel decenni 1837-1847, segons la qual la mitjana de vida d'un barceloní ric era de 33,38 anys, la d'un menestral de 25,41 i la d'un jornaler de 19,68, estaríem temptats d'afirmar que en aquestes circumstàncies es passava de la infància a la vellesa sense possibilitat d'altres estadis.

Però, a partir d'aquestes dades, també ens podem preguntar si, en tot cas, al segle XIX el que no existiren foren els adults. Efectivament, si tenim en compte, per exemple, que la Federació de Joves Cristians de Catalunya i les Joventuts Nacionalistes de la Lliga marcaven, respectivament, els 35 i els 30 anys com a edat màxima per als seus adherits, o el fet de que en l'inici de la Guerra Civil el grup més actiu de les Joventuts Llibertàries sobrepassava els 35 anys,²⁵ la pregunta sembla ben pertinent.

23. FOUCAULT, Michel, (1990). "La crisis de la medicina o la crisis de la antimedicina". Dins: Julián VARELA; Fernando ÁLVAREZ URÍA (ed.). *La vida de los hombres infames*. Madrid: Las Ediciones de La Piqueta, p. 98.

24. Vegeu UCELAY DA CAL, E. (1987). *Op. cit.*, p. 21.

25. TAVERA, Susana, (1987). *Op. cit.*, p. 41.